

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה י: נוסח התפילה ביום טוב שחל בשבת

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה י': נוסח התפילה ביום טוב שחל בשבת

***

רקע

נחלקו התנאים בנוסח התפילה של יום טוב שחל להיות בשבת ושל שבת ראש חודש ושבת חול המועד. להבנת המחלוקת יש נפקא מינות להלכה.

מקורות

- א. גמ' יז. "תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת... אין הלכה כאותו הזוג"
 ב. רי"ף ט. "ת"ר יו"ט שחל להיות בשבת... אין הלכה כאותו הזוג"
 ר"ן ד"ה מתחיל
 רמב"ם הל' תפילה פ"ב הל' ה, יא
 ג. בית יוסף סי' תפז סע' ג ד"ה כתוב בארחות חיים
 ד. שו"ע סי' תפז סע' א, וריש סע' ג ומשנה ברורה. [בעיקר סק"ז]

בית יוסף סי' תפז ריש סע' ג ד"ה כתוב בארחות חיים
 כתוב בארחות חיים אם שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבוא יצא ואפילו בשבת ויום טוב אם הזכיר בו של שבת ויום טוב יצא עכ"ל.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל שמנה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובית הלל אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת ישראל והזמנים. [יז.]

נחלקו התנאים בנוסח התפילה ביום טוב שחל להיות בשבת. בית שמאי סוברים שליום יש שתי קדושות, קדושת שבת וקדושת מועד, ולכן מברכים ברכה אחת לקדושת שבת וברכה אחת לקדושת יום טוב. בית הלל חולקים ולדעתם ניתן לחבר את שתי הקדושות בברכה אחת. בית הלל סוברים שהברכה המשותפת פותחת בשבת ומסתיימת בשבת ומזכירה את קדושת יום טוב באמצע, ורבי אומר "אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים".

מפרש רש"י [ד"ה מתחיל בשל שבת, ומסיים] שלבית הלל פותחים בהזכרת השבת, "ותתן לנו את יום המנוחה הזה", וחותמים את הברכה ב"ברוך אתה ה' מקדש השבת", ומזכירים באמצע את קדושת המועד, "ואת יום חג פלוני הזה". רבי מסכים שפותחים בשל שבת, אבל לדעתו אין חותמים בהזכרת השבת בלבד, אלא בהזכרת שבת ויום טוב.

לכאורה נראה שבית הלל ובית שמאי חולקים האם ניתן לכלול שתי קדושות בברכה אחת, בית שמאי סוברים שלא ניתן, ולכן מברכים ברכה אחת לקדושת שבת וברכה אחת לקדושת יום טוב, ובית הלל סוברים שניתן לכלול את שתי הקדושות בברכה אחת. אולם, מנוסח הברכה של בית הלל משמע שהם חולקים על בית שמאי בהבנת קדושת יום טוב שחל להיות בשבת. בית הלל אומרים שמתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת, זאת אומרת שכיוון שקדושת שבת חמורה מקדושת יום טוב, קדושת שבת "מתגברת" על קדושת יום טוב, והתפילה מוגדרת כתפילת שבת, ואת יום טוב יש חיוב להזכיר ותו לא.

רבי חולק על בית הלל וסובר שאינו חותם "מקדש השבת", אלא "מקדש השבת ישראל והזמנים". את שיטתו ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. רבי מסכים עם בית הלל שקדושת שבת מהווה את עיקר קדושת היום, ולכן הברכה פותחת בקדושת השבת, אבל אף על פי כן מזכירים את קדושת יום טוב גם בחתימה.

ב. רבי חולק על בית הלל וסובר כבית שמאי שיש למועד שתי קדושות שונות, וחייב להזכיר את שתיהן [פותחים בקדושת שבת לא מפני שהיא הקדושה העיקרית אלא מפני ששבת תדירה ומפני שקדושתה גדולה יותר]. הוא חולק על בית שמאי וסובר שניתן לכלול את שתי הקדושות בברכה אחת.

בין שתי ההבנות הללו יש נפקא מינה לגבי אדם השוכח לחתום בקדושת יום טוב, ואומר: "מקדש השבת" בלבד. לפי הדרך הראשונה יצא ידי חובתו, ולפי הדרך השנייה לא יצא ידי חובתו. המשנה ברורה [סי' תפז סק"ז] מבין כדרך הראשונה, ופוסק שיצא ידי חובתו.

הגמ' מביאה מחלוקת תנאים גם לגבי נוסח התפילה של שבת ראש חודש, ושבת חול המועד. רבנן סוברים שבשלוש התפילות מתפלל תפילת שבת, ומזכיר ראש חודש ואת המועד בברכת עבודה, ובמוסף מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא סוברים שכיוון שמתפלל בשבת שבע ברכות, מזכיר את קדושת המועד בברכת קדושת היום בכל תפילות היום.

רבנן סוברים שבתפילת מוסף יש ברכה מיוחדת לקדושת ראש חודש וחול המועד, ולכן מחברים את ברכה זו עם קדושת היום של שבת, בשלש תפילות היום אין ברכה מיוחדת לקדושת ראש חודש וחול המועד, ולכן אף בשבת אין מזכירים קדושת המועד בברכת קדושת היום. רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל סוברים שביום חול מזכירים את קדושת המועד בברכת עבודה מפני שאין מקום אחר להזכיר את קדושת היום, אבל בשבת שיש ברכה לקדושת היום, מזכירים אף את קדושת ראש חודש וחול המועד בברכה זו [ניתן להבין שהתנאים נחלקו האם אמירת "יעלה ויבוא" בראש חודש ובחול המועד מדין חיוב הזכרה או מדין "בכל יום יום תן לו מעין ברכותיו", ואכמ"ל].

הגמ' פוסקת ש"אין הלכה כאותו הזוג". מסביר התוס' [ד"ה אין], וכך סובר גם רש"י [ד"ה אין הלכה כאותו הזוג], שהגמ' אינה אומרת שהלכה כתנא קמא, מפני שלדעתו "מסיים בשל

שבת", ואנו פוסקים כרבי שחותם "מקדש ישראל והזמנים" ו"מקדש ישראל וראשי חדשים".

ניתן להבין שרבי חלק על בית הלל רק בשבת יום טוב, אבל בשבת ראש חודש ושבת חול המועד, שקדושת המועד פחותה, אף רבי מודה שחותמים ב"מקדש השבת" בלבד [הר"ן (ט. באלפס ד"ה מתחיל) מודה לכך שחותמים "מקדש השבת ישראל והזמנים", אבל מוכיח זאת מגמ' בברכות ולא מדברי רבי בסוגייתנו].

ההבדל בין יום טוב שחל להיות בשבת לבין שבת ראש חודש ושבת חול המועד בולט בפסק הרמב"ם. לגבי יום טוב שחל להיות בשבת פוסק הרמב"ם [הל' תפילה פ"ב ה"ה]: "בשבתות ובימים טובים מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה מארבע תפלות של אותו היום, שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אמצעית מעין אותו היום, בשבתות חותמין בברכה אמצעית מקדש השבת, וברגלים חותם בה מקדש ישראל והזמנים, ואם היה שבת ויום טוב חותמים בה מקדש השבת וישראל והזמנים". לגבי שבת ראש חודש ושבת חול המועד פוסק הרמב"ם [הל' תפילה פ"ב ה"א]: "במוסף מתחיל בברכה אמצעית בענין שבת ומשלים בענין שבת ואומר קדושת היום באמצע ברכה וחותם בה בראשי חדשים מקדש השבת וישראל וראשי חדשים, ובחולו של מועד חותם בה כמו שהוא חותם ביום טוב שחל להיות בשבת". מנוסח פסקי הרמב"ם עולות שתי נקודות חשובות:

א. הרמב"ם חולק על רש"י בהבנת "מסיים בשל שבת". רש"י מפרש שחותם את הברכה "בא"ה מקדש השבת". הרמב"ם מפרש שמשלים את הברכה בענין שבת, ואחר כך חותם את הברכה.

ב. בדין שבת חול המועד הרמב"ם פוסק שמתחיל בענין שבת, משלים בענין שבת ואומר קדושת היום באמצע, בדין יום טוב שחל להיות בשבת הרמב"ם משמיט דין זה, ומביא רק את פסקו של רבי שחותם "מקדש השבת ישראל והזמנים".

נראה להסביר שברכת קדושת היום בשבת יום טוב כוללת בתוכה שתי קדושות, קדושת שבת וקדושת יום טוב, ואילו ברכת קדושת היום בשבת חול המועד היא ברכת קדושת שבת, ויש בה רק חיוב להזכיר גם את קדושת המועד. כדי להדגיש שהברכה עוסקת בקדושת השבת, חייבים להתחיל ולהשלים בענין השבת.

לפי דרכנו, החותם ביום טוב שחל להיות בשבת "מקדש השבת" אינו יוצא ידי חובתו, והמקדש בשבת חול המועד "מקדש השבת", יצא ידי חובתו.

סיכום

הראשונים פוסקים שביום טוב שחל להיות בשבת ובמוסף של שבת חול המועד מברכים ברכה אחת לקדושת היום, ומשלבים בה את שתי הקדושות וחותמים "מקדש השבת ישראל והזמנים". מרש"י משמע שאין הבדל בין שני המועדים. מהרמב"ם משמע שיש הבדל מהותי ביניהם, ברכת קדושת היום של יום טוב שחל להיות בשבת כוללת בתוכה שתי קדושות, וברכת קדושת היום של שבת חול המועד ור"ח כוללת בתוכה קדושת שבת בלבד, ואת המועד חייבים להזכיר ותו לא.

הלכה

המשנה ברורה [סי' תפז סק"ז] מביא מחלוקת פוסקים אם יצא ידי חובתו כשאמר ביום טוב שחל להיות בשבת "מקדש השבת" או "מקדש ישראל והזמנים" ולא הזכיר את המועד השני. הוא מכריע שאם אמר "מקדש השבת" ודאי שאינו חוזר.